

МАТЕРІАЛИ. РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vas.21.2023.12133>

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ «РЕМЕЛЬ. УРОК ІСТОРІЇ», ЩО ВИЙШЛА У 2018 РОЦІ З ІНІЦІАТИВИ НАРОДНОГО АРТИСТА УКРАЇНИ СВЯТОСЛАВА МАКСИМЧУКА

Людмила БЕЛІНСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка
доктор історичних наук,
доцент кафедри соціокультурного менеджменту
lyudmyla.belinska@lnu.edu.ua*

XX ст., сповнене соціальних вибухів, змін, перетворень, привернуло увагу гуманітаріїв до дослідження людини як культурного і соціального феномена, з особливостями її свідомості, психіки, пам'яті¹. З 70-х років минулого століття відбувся перехід від “модерного” до “постмодерного” погляду на науку, до “антропологічної історії”, яка займається вивченням індивідуальної та колективної свідомості людей певної історичної епохи. Соціальна історія вивчає конкретні життєві ситуації, переживання та почуття окремої людини, досліджує колективні біографії соціальних груп та спільнот. Історія “повернулася обличчям” до людини в її гуманістичних вимірах, до навколишнього культурного поля, яке створили попередні покоління. Зростає значення історичного наративу, який розглядають як спосіб осмислення минулого. Французький учений Мішель Фуко спровокував епістологічний злам: “постмодерністське” бачення минулого, у якому увага дослідника переноситься з об'єкта пізнання на суб'єкт.

Культурно-антропологічна історія, що вивчає свідомість, ментальність людини, тісно пов'язана з “мікроісторією”. Проаналізовано поведінкові практики та долі звичайних людей, соціальних груп. Адже, за Д. Елтоном, “... чим би не займалася історія, вона повинна бути по суті розповідями про змінні долі людей”².

Українська історична наука періоду незалежності, застосовуючи нові методи досліджень: біографічний, інформаційний, глибинне інтерв'ю зі старшими поколіннями, також частково заповнила “білі” і “чорні” плями минулого. Науковці усвідомлюють, що за відомими подіями стоять люди зі своїми думками, емоціями, психологією, ментальністю, настроєм, комплексами. Вчені надають пріоритет “внутрішньому світу”, “мікрокосму” людини. Окремо заслуговують уваги напрацювання з “гендерної історії”.

Інтерес до долі конкретних людей в історії, культурі спричинив бурхливий розвиток біографістики, просопографії. Це можуть бути індивідуальні і колективні

¹ Зашкільняк Л. Теоретичні проблеми історії та методологічні новачі // Шляхами історії. Наук. зб. іст. ф-ту ім. І. Франка на пошану проф. Кондратюка К. – Львів. – 2004. – С. 34, 35.

² Elton G. Political History – Principles and Practice. – New York, 1970. – P. 5.

біографії, що розкривають особливості історії окремих територій, важливих історичних епох і розвиток окремих соціальних інститутів.

Біографічні проекти з'являються як:

- реконструкції суспільних змін, у яких діяла і виживала окрема особа, родина, нація;
- посттравматичний спогад про пережиті важкі події;
- вияв культурної і комунікативної пам'яті;
- урок історії.

Біографічне дослідження, занурене у суспільний контекст, відтворює процес формування та культурно-історичного розвитку регіону в певний історичний період.

Розвиток процесів національного відродження часів незалежності створив передумови для відновлення історичної та культурної пам'яті українського народу, посилив увагу до витоків, джерел біографії конкретних осіб та подій, які не були доступні широкій публіці та громадськості. Історики, культурологи, філософи шляхом генеалогічних, біографічних досліджень відтворюють нашу історію в гуманістичному дискурсі. Поширеним методом при цьому є наратив. Наративні (усні) розповіді про пережиті трагічні, складні ситуації цінуються науковцями як важливе джерело історичних подій. Для оповідача наратив є засобом усвідомлення себе та своїх переживань, своєрідним засобом посттравматичної терапії. Наратив дає змогу усвідомити те, ким людина є, дістати на поверхню її глибинні установки, стереотипи, бажання, страхи. Наратив – це автобіографічний текст, своєрідні роздуми, в основі яких лежить рефлексія автора. З одного боку, описуючи перебіг актуальних подій свого життя, людина упорядковує думки, почуття, частково знімає напругу від переживань. З іншого, прагне донести до “Іншого” власні пережиті трагічні моменти, які не можна замовчувати, бо вони важливі також і в історичному дискурсі.

У цьому руслі поставив перед собою мету Народний артист України Святослав Максимчук – донести до української громадськості наративну історію рідного волинського села “Ремель”, що на Рівненщині.

Українцям Ремеля, як і іншим багатьом селянам Волині, у 40-х роках ХХ ст. довелося жити під владою кількох окупацій поспіль. Польську владу змінила радянська влада, потім німецька, потім знову радянська. Ситуацію погіршували військові дії, у яких людське життя перестало вважатися цінністю. Амбівалентний тиск німецьких військових та польських шуцман-поліцаїв викликав опір Української Повстанської Армії. У відповідь на боротьбу УПА, 17 березня 1943 року с. Ремель оточили есесівці та шуцмани. 500 мешканців Ремеля, від малого до старого, розстріляли, село спалили дотла. Врятувалося 73 людини, яких забороняли переховувати у сусідніх селах.

Насправді таких спалених українських сіл багато. Радянська історіографія не надто досліджувала цю тему, обмежившись трагедією Хатині. Надто не вигідним було б згадувати і підтримувати пам'ять про існування УПА.

Святослав Максимчук розпочав книгу з кульмінаційної трагічної події – жорстокого знищення села, з детальних болючих спогадів ремельців, які вижили у тій “масакрі”. Комунікативна, культурна пам'ять селян зберігає ім'я кожного загиблого, на їхню згадку написано поезії, знято фільм.

Попри те, що найтрагічнішою сторінкою історії мешканців Ремеля є трагедія 17 березня 1943 року, інші нарративні розповіді самого автора та його односельчан, не дають розпружитися. Після гострої кульмінації читач логічно очікує послаблення напруги. Однак наступні сторінки книги, що описують життя в умовах радянського режиму, і надалі викликають шок. Підсилює розпач ситуації спокійний, ніби сторонній, виклад-спогад ремельців. Кількома фразами у “Спогадах дитинства” Святослав Максимчук передав трагедію зміни німецької влади на совєцьку. “Совети” принесли хвилю насилля, енкаведистських знущань, заслання до таборів причетних до УПА, організацію колгоспів та нову злочинську “етику”, бо вкрати, значить – вижити.

Попри трагізм пережитого, Святослав Максимчук показав, що в силах українського народу – перейти лихоліття, вивчити дітей, які зуміли у посттравматичних обставинах обрати креативний фах актора.

В сучасних політичних обставинах не зайвим буде орієнтуватися, хто такі есесівці, шуцмани, медведівці, НКВС-івці, за що боролася УПА.... Тоді виникне стократна патріотична мотивація захищати незалежність української землі, настане перемога у інформаційній та гібридній війні. Якби біографічний бум охопив Україну ще з початком незалежності, через правдиве і просто пояснене минуле галичан, яке б пізнали мешканці Донецька, Луганська, швидше викристалізувалася б всеукраїнська національна ідея. Вона не дала б шансів неоросійській імперії.

Сподіваємося, що як постало з попелу с. Ремель на Волині, так відродиться спалений у ХХІ ст. Донбас.

.... Для того, щоб пам’ятати уроки історії, їх потрібно знати.